

УДК 336.77:330.131.7

*О. В. Люта, канд. екон. наук, доц., Н. Г. Пігуль, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"*

УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ КРЕДИТНИХ СПІЛОК

У статті авторами розглянуто роль і значення управління кредитними ризиками в процесі формування доходів кредитних спілок, визначено основні фактори, що впливають на кредитний ризик. Запропоновано основні заходи щодо удосконалення політики управління кредитним ризиком кредитного кооперативу.

Ключові слова: кредитна спілка, кредитний ризик, ліміт кредитування, резервний фонд.

Постановка проблеми. Розвиток вітчизняних кредитних кооперативів відбувається в умовах фінансової нестабільності, що впливає на підвищення ризиковості їх діяльності та зменшення доходів. Оскільки основним видом діяльності кредитних спілок є надання кредитів своїм членам, важливого значення набуває проблема ефективного управління кредитними ризиками з метою максимізації доходів кредитних спілок.

Аналіз останніх публікацій. Значну увагу питанню управління кредитними ризиками діяльності фінансово-кредитних установ приділяють такі автори: В. В. Вітлінський, Я. Я. Благодир, А. П. Вожжов, В. А. Кажан, І. М. Дугін, В. В. Галасюк та інші.

Не вирішені раніше частини проблеми. Вклад вітчизняних вчених у вирішення питань управління кредитними ризиками фінансово-кредитних установ є вагомим. Однак у наукових працях значна увага приділяється дослідженню питання управління кредитними ризиками банківських установ. Але на сьогоднішній день існує об'єктивна необхідність вирішення проблеми управління кредитними ризиками в процесі формування доходів кредитних спілок, оскільки саме кредитні кооперативи відіграють важливу роль у підвищенні життєвого рівня населення.

Метою статті є визначення ролі та значення управління кредитними ризиками в процесі формування доходів кредитних спілок та обґрунтування можливих заходів щодо удосконалення політики управління кредитним ризиком кредитного кооперативу.

Виклад основного матеріалу. На ринку фінансових послуг особливе місце посідають кредитні спілки, які за своєю економічною природою є неприбутковими організаціями. Їх діяльність здійснюється переважно за рахунок доходів, що отримує кредитна спілка від здійснення

кредитних і депозитних операцій. Внутрішнє і зовнішнє середовища функціонування кредитної спілки постійно змінюються, тому її господарська діяльність завжди має певний елемент невизначеності. Відтак виникають проблеми у прогнозуванні кінцевих результатів діяльності кредитних спілок внаслідок настання негативних непередбачених обставин, тобто економічних ризиків. Теорія і особливо практика свідчать, що ігнорування економічного ризику такими фінансовими інститутами, як кредитні кооперативи, призводить до втрат доходів і гальмує їх подальший розвиток.

Враховуючи, що задоволення потреб членів кредитної спілки у взаємному кредитуванні та надання фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки є основним видом діяльності кредитного кооперативу, управління кредитним ризиком має стати необхідною частиною стратегії і тактики функціонування даних фінансових установ. Кредитний ризик – це ризик неповернення пайовиками кредитної спілки взятих на себе зобов'язань за договором позики внаслідок сукупності факторів, які негативно впливають на здатність позичальника погасити позику і відсотки за нею. Основні фактори, що впливають на кредитний ризик, наведені на рис. 1 [2].

Рис. 1. Основні фактори, що впливають на кредитний ризик

Кредитний ризик, як і більшість інших ризиків, можна оцінювати як з якісної, так і з кількісної точки зору. Якісна оцінка кредитного ризику ґрунтується на аналізі забезпечення позики, а також на аналізі моральних якостей позичальника. Для аналізу забезпечення позики в процесі якісної оцінки кредитного ризику пропонується використовувати такі рівнозначні показники: стабільність фінансових доходів позичальника; ліквідність забезпечення; достатність забезпечення. Визначення рівня кредитного ризику у розрізі вищезазначених груп наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Визначення кредитного ризику за якісними показниками

Рівень ризику	Стабільність фінансових доходів позичальника	Ліквідність забезпечення	Достатність забезпечення
Низький	Стабільні фінансові доходи	Застава може бути реалізована на організованих торгах або може бути предметом масового попиту	Забезпечення достатньо для покриття суми основного боргу, відсотків за позику на весь період дії кредитного договору та покриття витрат, пов'язаних з реалізацією заставних прав
Помірний	Незначні коливання фінансових доходів	Застава може бути реалізована на організованих торгах, але не є предметом масового попиту	Забезпечення достатньо для покриття суми основного боргу
Високий	Нестабільні фінансові доходи	Застава, що важко реалізується	Забезпечення покриває 50 % від суми основного боргу
Неприпустимий	Нестабільні фінансові доходи	Ліквідність застави не визначена	Сума забезпечення менше 50 % суми основного боргу

Кожному показнику привласнюється певний рівень ризику, оцінюваний у відсотках за шкалою, наведеною в таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала визначення кредитного ризику за якісними показниками

Рівень ризику	Відсоток кредитного ризику
Низький	1–5
Помірний	5–10
Високий	10–50
Неприпустимий	50–100

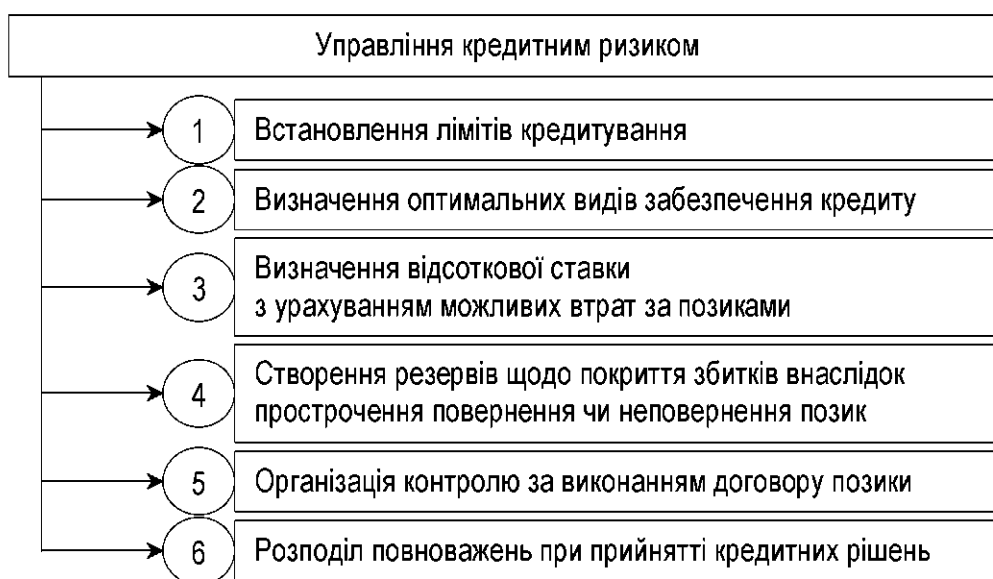
Оскільки ці показники рівнозначні, то рівнем кредитного ризику буде їх середньоарифметичне значення.

Аналіз моральних якостей позичальника повинен бути заснований на таких складових, як ощадливість, працездатність, стаж роботи, професійні знання, стан здоров'я. Таким чином, якісний показник рівня кредитного ризику визначається шляхом поєднання оцінки якості застави та характеристики особистості позичальника.

Кількісна оцінка – це привласнення кількісного параметра якісному з метою визначення межі втрат по операції. Важливими методами кількісної оцінки кредитного ризику є формування фондів на покриття можливих втрат внаслідок неповернення позик, вивчення фінансової документації позичальника. На підставі фінансової інформації, наданої пайовиком, оцінюється кредитоспроможність потенційного позичальника. Завдання кредитних фахівців у даному випадку полягає в тому, щоб визначити максимальну суму, яку можливо видати пайовику.

Кожна кредитна спілка повинна розробляти власну політику з управління кредитними ризиками (кредитну політику). Кредитна політика відображає загальну стратегію розвитку кредитного кооперативу і повинна бути орієнтована на низькоризикові вкладення, що приносять стабільний дохід. Своєчасність повернення позик, оплата відсотків є необхідною умовою успішного функціонування кредитної спілки. Стабільність грошових потоків дає можливість ефективно планувати фінансову діяльність і виплату відсотків за залученими коштами членів кредитного кооперативу.

Основні складові політики управління кредитним ризиком наведені на рисунку 2.

Рис. 2. Складові політики управління кредитним ризиком кредитної спілки

Встановлення лімітів кредитування передбачає визначення граничних сум здійснюваних кредитних операцій. Лімітування спрямоване на обмеження зважених кредитних ризиків (ризиків у грошовому вираженні) кредитної спілки.

При визначенні розміру кредиту необхідно керуватися принципом: вартість забезпечення (ліквідаційна вартість об'єктів застави) не повинна бути меншою від вимог кредитної спілки (заставодержателя), які можуть виникнути у разі порушення позичальником (заставадавцем) кредитних зобов'язань.

Для розрахунку ліміту кредитування із врахуванням вартості забезпечення використовується така формула:

$$L \leq \frac{C_d - V - F}{1 + p_p + n_p}, \quad (1)$$

де L – ліміт кредитування;

C_d – вартість забезпечення (ліквідаційна вартість об'єктів застави);

V – витрати при зверненні стягнення;

F – штрафні санкції за прострочення платежу;

p_p – відсотки (реальна відсоткова ставка протягом встановленого кредитом договором періоду користування позичкою, виражена як десятковий дріб);

n_p – потенційна норма відрахувань до резерву (виражена як десятковий дріб) [1].

Наявність у позичальника достатнього кредитного забезпечення є складовим елементом його економічної кредитоспроможності. До основних видів забезпечення кредиту належать: застава (майно, майнові права, цінні папери тощо); поручительство. Застава означає, що в разі невиконання боржником забезпеченого заставою зобов'язання кошти, одержані від реалізації заставленого майна, спрямовуються передусім на задоволення вимог кредитної спілки. Використання застави того чи іншого майна як забезпечення кредиту залежить від ряду чинників: по-перше, визначається, наскільки легко реалізувати дане майно і чи це взагалі можливо; по-друге, чи є можливість встановити точну ціну і чи ця ціна постійна. Крім того, оцінюються ймовірні додаткові накладні витрати, збитки та перешкоди у разі відчуження.

Поручительство являє собою додаткове (акцесорне) зобов'язання стосовно кредитора, оформлене договором між кредитною спілкою за основним зобов'язанням і поручителем для забезпечення виконання основного зобов'язання (як правило, укладається тристороння угода).

Відповідно до такого договору поручитель бере на себе зобов'язання перед кредитним кооперативом третьої особи (боржника) відповідати за виконання зобов'язання цієї особи цілком або частково.

Кредитна спілка може одночасно пред'явити позов і до боржника, і до поручителя. При цьому поручитель відповідає за боржника за всіма зобов'язаннями, у тому числі за сплату неустойки і процентів, відшкодування збитків. Якщо поручитель зобов'язався відповідати за виконання частини зобов'язання, він відповідає перед кредитною спілкою лише за цю частину. У разі якщо поручитель виконав за боржника зобов'язання, всі права кредитора щодо стягнення заборгованості переходять до нього. Поручитель має право зворотної вимоги до боржника в розмірі сплаченої за нього суми.

Ціна користування позикою складається із операційних витрат, витрат на формування резервів, а також витрат на виконання зобов'язань спілки перед вкладниками. Ціна за кредитні послуги кредитної спілки виступає у формі ставки за позику. Процентні ставки на різні види позик у кожній кредитній спілці залежать від рівня конкуренції в регіоні та структури кредитного портфеля. Як правило, позики, які видаються на бізнесові цілі, мають вищий відсоток, ніж на кредитування споживчих потреб. Важливим елементом кредитної діяльності спілок є кредитування соціальних потреб, зокрема це позики на лікування, оздоровлення, навчання, за якими передбачаються максимально низькі процентні ставки.

Основою для встановлення процентних ставок на позики повинен бути аналіз на однорідні послуги кредитної спілки. При цьому необхідно визначитися з умовами, на яких залучатимуться вклади членів спілки, порівнюючи їх з умовами банківських установ [2].

При встановленні середньої річної процентної ставки на позики розрахунки здійснюються за такою схемою: середня процентна ставка на вклади членів кредитної спілки додається до річної суми операційних витрат і витрат на формування резервів, віднесених до середнього розміру активів кредитної спілки. При розрахунку середньої річної процентної ставки доцільно врахувати і прогнозований рівень інфляції за рік.

Резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями кредитних спілок є спеціальним резервом, необхідність формування якого обумовлена кредитними ризиками, що притаманні діяльності кредитного кооперативу. Кредитні спілки повинні формувати такий резерв під кожний кредит залежно від його надійності. Резервування є механізмом зниження ризику діяльності кредитної спілки та управління її платоспроможності.

Сума грошових коштів, акумульована в резервному фонді, є заздалегідь визначеною величиною (ймовірністю), що перевищує суму майбутніх збитків (виплат) спілки за всіма договорами [3]:

$$P(X < F) \geq \xi, \quad (2)$$

де X – випадкова величина, яка описує сумарні виплати спілки;

F – резервний фонд кредитної спілки:

$$F = \sum_{i=1}^N G_n \cdot S_i = G_n \cdot S \cdot N, \quad (3)$$

де G_n – нетто-ставка для даного виду послуг;

S_i – сума i -го договору;

S – середня сума за договорами даного виду послуг;

N – кількість договорів даного виду у кредитному портфелі спілки;

ξ – величина гарантії безпеки, яка встановлюється самою спілкою і, як правило, знаходиться в межах від 0,85 до 0,99.

Для контролю за своєчасним внесенням коштів за наданими позиками та оперативного планування руху грошових потоків кредитна спілка повинна здійснювати аналітичний облік. Поточний контроль за дотримання умов кредитної угоди здійснює уповноважена особа (позиковий управитель, виконавчий директор, уповноважений член кредитного комітету). Зокрема, необхідно перевіряти строки внесення та обсяги передбачених кредитною угодою платежів. Для цього фактично отримані платежі доцільно звіряти з графіком надходження планових платежів, який складається кожного тижня. Уповноважена особа звітує про дотримання графіка планових платежів на кожному засіданні кредитного комітету.

Кредитний комітет кредитної спілки є спеціальним органом, який відповідає за організацію кредитної діяльності. Він призначається спостережною радою, підзвітний загальним зборам і спостережній раді та несе перед ними відповідальність за ефективну діяльність кредитної спілки. Кредитний комітет здійснює такі функції: розглядає заяви членів кредитної спілки про надання кредитів і прийняття рішень з цих питань; контролює якість кредитного портфеля; вирішує питання, пов'язані з кредитною діяльністю, відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів кредитної спілки. Сформована кредитна політика затверджується загальними зборами членів кредитної спілки.

Висновки. Для забезпечення фінансової стабільності кредитної спілки необхідно постійно здійснювати управління кредитними ризиками, що дозволить максимізувати доходи кредитного кооперативу в процесі надання фінансової взаємодопомоги своїм членам.

Список літератури

1. Галасюк, В. Визначення розміру кредиту, що надається під заставу [Текст] / В. Галасюк, Є. Ревонюк, І. Ліпська, В. Галасюк // Вісник НБУ. – 2000. – № 1. – С. 45–47.
2. Дадашев, Б. А. Кредитні спілки в Україні [Текст] : навчальний посібник / Б. А. Дадашев, О. І. Грищенко ; Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ “УАБС НБУ”. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 112 с.
3. Руська, Р. Модель діагностики фінансового стану кредитних спілок [Текст] / Р. Руська // Економічний аналіз. – 2009. – № 4. – С. 133–138.

Summary

Authors consider a role and value of credit risks management in the course of credit unions incomes formation, major factors which have an influence on credit risk are determined. In article the basic actions, concerning improvements of a policy of credit risk management of a credit union are offered.

Отримано 07.02.2011